

Sic ex. gr. si dicatur Summum Pontificem potestatem habere leges ferendi in Ecclesia universa, ratio *fontis iuris* spectatur primo modo: si vero dicatur, *Constitutiones* seu *Bullas*, itemque *Brevia*, *Rescripta* etc. data a Summo Pontifice fontem constituere Iuris canonici plerumque *humani* (1) *scripti*, *universalis*, etc. ratio *fontis iuris* spectatur secundo modo. Sunt qui (2) priores dicunt *fontes essendi* quia ex iis est lex canonica, posteriores vero *fontes cognoscendi* quia ex his *cognoscitur* lex canonica. Plerumque tamen in tractatione de fontibus iuris canonici uterque respectus simul attenditur, nimis enim incommodum esset alterum ab altero disiungere, quamvis satis liqueat hanc tractationem, praesertim si praecesserit Iuris ecclesiastici, quod *publicum* audit seu de iuridica Ecclesiae constitutione, doctrina, ad *fontes cognoscendi* maxima ex parte pertinere.

51. Hunc disserendi modum promiscuum sectatus est alios inter Card. Tarquini, qui ius ecclesiasticum publicum (lib. II. c. 3) recensione fontium iuris canonici concludit. Hinc 1) ea revocat quae de subiecto ecclesiasticae potestatis demonstraverat (ib. c. 1) ex vera Ecclesiae constitutione, scilicet a) potestatem quam Christus dedit Ecclesiae esse divinam non solum *efficienter* quatenus Ecclesiae auctor est ille qui Deus est, sed *formaliter*: b) hanc potestatem *in sua plenitudine* Romano Pontifici quem in terris suum constituit Vicarium, Christum tradidisse (salvo iure divino quod Pontifex interpretari potest, haud vero mutare); c) partem aliquam huius potestatis esse in episcopis, quos "Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam Dei", (Act. XX. 28) ita ut eius saltem termini a Romano Pontifice definitantur non modo *quoad amplitudinem* sed etiam *quoad existentiam*; d) praeter episcopos, alios quoque esse posse qui potestate *ordinaria* vel *delegata*, a Romano Pontifice vel episcopis accepta, fruuntur. Quare 2) iure infert, quidquid, *pro natura et amplitudine potestatis*, ad leges quod spectat, ab his dimanat, legitimum in Ecclesia esse, secus *spurium* habendum esse;

(1) *Constitutiones Dogmaticae* aequipollenter ad ius divinum reducuntur.

(2) Aichner, Comp. I. E. § 8.

unde *fontes legitimi Iuris Canonici*. Hi denique 3) aptissime spectari possunt *ratione auctoris*, *ratione modi*, *ratione subiecti* ad quod lex refertur, quod dici forte etiam posset *amplitudinis in obligando*. Porro hinc exurgit triplex generalis divisio Iuris Canonici qua est 1) *divinum* vel *humanum*; 2) *scriptum* vel *non scriptum*; 3) *universale* vel *particulare*. Iamvero distinctius haec tria considerat at simul coniuncta h. e. quoad Ius humanum, ex. gr. spectat auctorem, modum, amplitudinem obligandi (V. penes ipsum l. e.).

52. Haec fontium partitio alio etiam idearum nexu potest illustrari. In qualibet actione, adeoque etiam in lege ferenda, tria consideranda veniunt, *caussa efficiens*, *modus agendi*, *terminus actionis*; scilicet in re nostra *legis auctor*, *legis manifestatio*, *amplitudo obligationis*; terminus enim est *lex* cuius natura est obligare, licet maiori minorive amplitudine. Hinc illa triplex partitio, cum sit ex ipsa rei natura, aptissima censenda est.

53. Cum igitur *ratione auctoris* Ius sit vel *divinum* vel *humanum*, patet

I. Ius *divinum* quod proinde *ratione auctoris*, Deum ipsum ut caussam legis *efficientem* habet, *ratione modi* esse *scriptum* vel *non scriptum*. Porro

a) *Scriptum* continetur *libris divinis* seu SS. Litteris Veteris et Novi Testamenti non eodem modo. Nam in N. T. continetur *simpliciter*; at in V. T. abolitis per Christum praeceptis quae *iudicia* et *ceremonialia* appellantur, quaeque cum foedere Sinaitico presse sumpto desinere opus erat, *moralia* solum permanserunt.

b) *Non scriptum* continetur:

aa) *traditionibus divinis*, quae dividuntur in *traditiones divinas* *simpliciter* et *divino-apostolicas*, prout vel Christus ipse vel Apostoli "Spiritu Sancto dictante", earum auctores fuere (Cf. Conc. Trid. Sess. IV. Decr. de cann. Scriptt.).

bb) *Iure naturali*, quod "est commune omnium nationum, eo quod ubique *instinctu naturae* non constitutione aliqua habetur; ut viri et foeminae coniunctio, liberorum

successio (al. susceptio) et educatio, communis omnium possessio et omnium una libertas, acquisitio eorum quae caelo terra marique capiuntur, item depositae rei vel commendatae pecuniae restitutio, violentiae per vim repulsio. Nam hoc aut si quid huic simile est, numquam iniustum sed naturale aequumque habetur „ (Can. Ius 7. dist. 1). Textum integrum quod a Gratiano desumptum est ex s. Isidoro Hispalensi (*Etymol. lib. 5.* Vide Berardi op. cit. Vol. IV. pag. 397 ed. Ven. 1783) ideo dare maluumus, quod eo Iuris naturalis iuridica, si ita loqui fas est, notio exhibeat, cuius character praecipuu ut “ *commune sit omnium eo quod ubique instinctu naturae non constitutione aliqua habetur* „ qui character *in facto* consistit et partim negativo conceptu exhibitetur. Hinc nihil quaeritur de essentia ipsius philosophice spectata, quo pacto lex naturalis participatio est legis aeternae homini manifestatae per lumen rationis (Cf. s. Thom. 1. 2. q. 91. a. 2) multoque minus de eius relatione ad Essentiam, Intellectum ac Voluntatem Dei; haec enim omnia ad alias pertinent disciplinas: sed *Ius*, ut diximus, habentes synonimon cum *Iusso*, factum hoc statuimus, ipsa natura teste certissimum, esse quamdam legem quae *instinctu naturae non constitutione aliqua habetur*. Tum recensentur ea quae potissima sunt legis huius obiecta, quod omnino cum hac iuridica consideratione cohaeret. Iamvero liceat animadvertere *per se* in hac Iuris notione non contineri utrum *instinctus* sit rationalis nec ne. Consideratur enim solum factum. Profecto non exinde sequitur legem naturalem in homine per lumen rationis non manifestari, sed in ea notione iuridica, *factum affirmatur, ratio facti reticetur*. Haec animadversio forte aliquam lucem affundit, ut recte intelligamus definitionem illam Iuris naturalis quam ex veterum iurisconsultorum sententia posuit Imp. Iustinianus in suis Institutionibus: “ *Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium est sed omnium animalium quae in caelo quae in terra quae in mari nascuntur. Hinc descendit maris atque feminae coniunctio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio, hinc educatio* ”

tio: videmus etenim cetera quoque animalia istius iuris peritia censeri „ (Lib. I. tit. 2). Etenim 1) apparet huius descriptionis analogia cum ea quam superius ex s. Isidoro a Gratiano relatam memoravimus: hinc 2) vix aliter intellegi potest Ius naturale ad omnia animalia pertinere, nisi quatenus *lege Creatoris aguntur in fines eorum naturae proprios*, si de iis sermo sit quae ratione sunt destituta; et item *lege Dei sed rationi humanae manifestata ac liberis actibus exsequenda finem suum assequuntur*, si de hominibus agitur. Quare 3) dici tunc posset Ius naturale *instinctu quidem naturae haberi*, at pro diversa entium *natura irrationali vel rationali*. Hoc sensu ea Iuris naturalis notio non esset tam *abiecta*, ut eam vocat Bouix (1), neque satis accurate diceretur (2) secundum iurisperitos: “ *Ius naturale est ipse instinctus seu propensio naturae sensitivae quae hominibus cum brutis animantibus communis est* „. Sed haec solum innuisse sufficiat.

54. Iuri divino aequipollenter accensetur Ecclesiae testimonium divinum sive per infallibile Romani Pontificis etiam ante consensum Ecclesiae in rebus fidei et morum iudicium (Conc. Vat. Const. I. de Eccl. Chr. cap. IV) sive per Concilii oecumenici definitiones dogmaticas a Pontifice confirmatas, sive per consensum Patrum ut testes sunt authentici vel divinarum traditionum vel germani sensus iuris scripti divini (3).

Nequit autem hoc afferri distinctio ratione amplitudinis *in obligando*, si quidem *ius divinum* natura sua *universale* est.

55. II. Ius vero ecclesiasticum *humanum*, quod scilicet *ratione auctoris* ab homine dimanat, varios habet fontes prout *scriptum* est vel *non scriptum, commune, vel particolare*.

56. *Scriptum et commune* tamquam legitimo fonte continentur:

a) *Constitutionibus Romanorum Pontificum*. Cum enim

(1) De Principiis. I. C. P. I. sect. I. cap. 3. §. 1.

(2) Pirhing, I. C. Prooem. §. I. n. 9.

(3) Cf. Theologos ad tract. de Traditione.

auctoritatem habeat Romanus Pontifex in universam Ecclesiam, hinc nisi ipse legem aliquam ad determinatam aliquam Ecclesiae partem adstringat, aut id ex ipsa materia evidenter appareat, leges a Romano Pontifice latae sunt *per se* universales. Porro de Constitutionibus, quae *definitionem ex cathedra* continent, iam diximus. Reliquae, quodcumque sit earum obiectum, eiusdem sunt auctoritatis. Hinc non pertinet nisi ad *externam aliquam solemnioram formam* discriben inter *Bullas* et *Brevia*. Nam

aa) Bullae ita nuncupantur ex *bulla* seu sigillo plerumque plumbeo, perraro aureo (1), quo insigniuntur quaedam constitutiones Pontificiae, quod sigillum funiculo serico aut cannabino ex pergamena dependet, et una ex parte imagines exhibet SS. Apostolorum Petri et Paulli, ex altera Pontificis nomen. Ex Bullis aliae sunt *Consistoriales* et praeter Pontificem subscribuntur etiam a Cardinalibus quorum consilio utitur Pontifex et in *Consistorio* expediuntur. Hae praeterea aliud sigillum *ad formam crucis* habent. Sunt etiam, quae-dam Bullae quae *dimidiae* appellantur, quod in sigillo plumbeo deest nomen Pontificis, et dantur a Pontifice electo ante coronationem. *Ferraris, Bibl. v. Bull.* Insuper ad *externam Bullarum formam* et illud pertinet, Bullas crassioribus et subobscurus pergamenis inscribi, veteribus characteribus theutonicis, peculiari etiam adhibita orthographiae et inter-pungendi ratione (2). Item suas habent Bullae regulas *ex stylo Curiae*, quoad titulum, datam et subscriptiones.

bb) Brevia appellantur eae Litterae Apostolicae minus solemnes quae in membranis subtilibus et candidis latinis characteribus et usitato modo scribuntur. Data dicuntur *sub annulo Piscatoris* eo quod sigillum *cera rubra impressum* b. Petrum refert e navicula piscantem. Reliqua quae hoc pertinent vide, si lubet, tum apud Ferraris l. c. tum apud Card. Petra (*Commentar. ad Constitut. Apost. in prooem.*

(1) Hinc vocantur etiam *Litterae Apostolicae sub plumbo datae vel Bullae aureae*.

(2) At praesens Pontifex Leo XIII litteris Apostolicis 29 Dec. 1878, paullo aliter statuit circa formam sigilli et characteres scriptionis pro Bullis minoris momenti.

§§ I ad 4). Quemadmodum vero, relate ad *formam externam*, Constitutiones Apostolicae sunt vel in forma *Bullarum* vel in forma *Brevium*, ita dicuntur *Decreta*, si in iis Papa *motu proprio* (quo etiam nomine quandoque appellantur) sive solus sive Cardinalium consilio adhibito aliquid statuit; *Decretales*, si Papa consultus ab Episcopis vel alia persona iis resribit statuens aliquid quod communis legis rationem habeat; *Encyclicae* si ad omnes catholicos episcopos dirigantur etc. (1). Huc etiam referri possunt *Regulae Cancellariae Apostolicae* de quibus alibi redibit sermo. (V. Phillips, Op. cit. § 34). Sunt etiam *Rescripta Pontificis*, sed de his alio loco.

b) Decretis Conciliorum oecumenicorum a Pontifice confirmatis. Iam superius diximus (54) de definitionibus dogmaticis Conciliorum oecumenicorum, at canones etiam aut decreta eorumdem quae ecclesiasticam disciplinam respiciunt, patet vim legis universalis habere. Concilia oecumenica XIX numerantur: Nicaenum I (an. 325) Constantinopolit. I (381) Ephesin. (431) Chalcedonense (451) Constantinopolitanum II (553) Constantinopolitanum III (680-81) Nicaenum II (787) Constantinopolitanum IV (869-70) Lateranense I (1123) Lateranense II (1139) Lateranense III (1179) Lateranense IV (1215) Lugdunense I (1245) Lugdunense II (1274) Viennense (1311) Florentinum (1439-45) Lateranense V (1512-17) Tridentinum (1545-63) Vaticanum incoepum VI Id. Decembr. MDCCCLXIX quodque abruptum post mensem Septembbris MDCCCLXX adhuc manet. Nominatim vero ad praesentem disciplinam pertinet Concilium Tridentinum cuius *Decreta de Reformatione* fere integra vigent; neque enim plura quae disciplinam respiciunt in Vaticano Concilio aut proponi, aut licet proposita ad exitum deduci potuere (2).

c) Decretis Conciliorum particularium vel inferiorum Praelatorum, quae tamen auctoritate Pontificis vel Concilii

(1) Constitutiones Pontificiae pleraque *Bullariis* continentur quae tamen ut *collectiones authenticae* spectari nequeunt, uno forte excepto Bullario Benedicti XIV.

(2) Collectiones plures Conciliorum habentur aliae aliis perfectiores, *authenticae* tamen non sunt.

oecumenici ad Ecclesiam universam ceu leges extenduntur. Id autem etiam hoc solum constare dicendum est, *si in aliqua collectione authentica reperiantur illi canones, quae collectio ad Ecclesiam universam spectet.* Exemplum in primis praeclarum exhiberi arbitramur in epistola Leonis IV ad Episcopos Britanniae cap. 4 (1). Textus est etiam relatus a Gratiano (*Can. De libellis 1 d. 20*). En verba Pontificis: “*De libellis et commentariis aliorum non convenit aliquos iudicare et sanctorum Conciliorum canones relinquerere vel Decretalium regulas quae habentur apud nos, simul cum canonibus quibus in omnibus ecclesiasticis utimur iudiciis, idest Apostolorum, Nicaenorum, Anchiritanorum, Neocaesarenium, Gangrenium, Sardicensium, Africaniensem, Carthaginem, et cum illis Regulae Praesulium Romanorum Silvestri, Siricii, Innocentii, Zosimi, Caellestini, Leonis, Hilarii, Gelasii, Ormidae et Gregorii iunioris. Isti omnino sunt et per quos Episcopi iudicant, et per quos Episcopi simul et clerici iudicantur.* Nam si tale emerserit vel contigerit inusitatum negotium, quod minime possit per istos definiri, tunc illorum, quorum meministis dicta, Hieronymi, Augustini, Isidori vel ceterorum similiter sanctorum Doctorum, et similius, si reperta fuerint, magnanimititer sunt retinenda ac promulganda, vel ad Apostolicam Sedem referatur de talibus . At vero ex hoc testimonio paullo accuratius inspecto arbitramur haec inferri posse:

1) Verba quibus utitur Pontifex intelligenda sunt de *Collectione aliqua Canonum et Decretalium authentica, siquidem ea adhibebatur in omnibus ecclesiasticis iudiciis, sive ut episcopi iudicent sive ut episcopi simul et clerici iudicentur.*

2) Collectio haec prout exhibetur a Pontifice (2) differt

(1) In Coll. Concill. Labb. et Mansi T. XIV. col. 884.

(2) Correctores Romani paulo aliter hunc locum exhibent, ut in editis Gratiani videre est; at quamvis exinde minor sit inter collectionem dionysianam et hanc a Leone IV memoratam discepantia, hoc nihil officit ei quod hic praecipue intendimus, scilicet Pontificem exhibere in hoc testimonio collectionem canonum usu receptam tunc temporis in Ecclesia.

a Collectione Dionysii Exigui a) quia non habet canones Antiochenos, Laodicense, Constantinopolitanos, Chalcedonenses, quos refert Dionysius, et b) in Decretalibus habet Decretales Silvestri et Hilarii, quae desunt in Collectione dionysiana; vicissim c) non habet Decretales Bonifacii et Anastasii, quae sunt in Collectione dionysiana (V. in Bibl. Iuris Can. Iustelli Vol. I pagg. 101 sqq.).

3) Item differt a *Prisca canonum editione latina* quae extat ib. (pag. 277 sqq.).

4) Si tempus attendatur quo Leo IV sedet (847-855) et verba perpendantur “*Decretalium regulae quae habentur apud nos* „ apparet, eo ipso tempore quo vulgari coepit est *Collectio Pseudoisidoriana*, non alias Romanorum Pontificum Decretales Romae agnitas fuisse quam a Silvestro deinceps.

5) Item etiam seposita collectione, liquet ex hoc testimonio, quo pacto canones conciliarum particularium leges evadant universales.

6) Denique et usus quoque innuitur Patrum et Doctorum in Iure Canonico, de quo paulo post.

d) *Legibus a civili potestate datis quae libere fuerint a Romano Pontifice vel a Concilio Generali approbatae.* Quamvis enim *spurius* sit per se eiusmodi fons, legitimus tamen ex huiusmodi approbatione efficitur (1).

e) Decretis eorum qui *delegatam a Romano Pontifice auctoritatem* habent. Huc referri possunt *Responsiones seu Resolutiones SS. Congregationum Cardinalium S. R. E.* Inter has, ad Ius canonicum quod spectat, peculiarem meretur mentionem ea quae Decretis Tridentinae Synodi relate ad disciplinam interpretandis dat operam, cum de auctoritate quae eidem competit concors non sit Canonistarum sententia. Rem diligenter expendit Schmalzgrueber (2), et duabus plane oppositis prius recensis sententiis affirmante et negante, tertiam proponit veluti conciliationis, quae distin-

(1) Vide Diss. Card. De Reisach superius allegatam.

(2) Diss. Prooem. § IX.

guit (1) inter Declarationes *comprehensivas et extensivas*, atque his denegat vim legis universalis, nisi speciali dentur Pontificis mandato et rite promulgentur, sunt enim *novae leges*: illis autem vim legis universalis tribuit, sunt enim *authenticae legis iam exsistentis declarationes*. His quae a Schmalzgrueber dicuntur, gemina sunt quae a recentioribus disputantur, quin aliquid novi in medium protulerint (Vide ex. gr. Bouix op. cit. P. II. Sect. V. Vide etiam quae habet idem auctor in Tractatu De Curia Romana Par. III. Sect. I). At quamvis ibi plura congesta sint, haud possunt pleraque, si accurato subiiciantur examini, admitti. Aliud est dicendum de sententiis iudicialibus quae dantur a S. C. C. et *ius faciunt inter partes*. De his confer Aichner, I. E. § 18. n. 1.

57. Iamvero si ad *Ius humanum scriptum et particulare*, quod ad Ecclesiam pertinet, gradus fiat; huius *legitimi fontes* censentur:

a) *Decreta Conciliorum nationalium vel provincialium* aut *Synodi dioecesanae*, vel *episcoporum*, et eorum qui *quasi episcopalem* auctoritatem obtinent. Horum enim leges, pro sua vel natione vel provincia vel dioecesi vel quasi dioecesi, vim suam exserere manifestum est (2).

b) *Leges Ordinum regularium*, vel Collegiorum, quae tamen legum ferendarum iure fruantur; relate ad eorundem membra.

c) *Decreta Romanorum Pontificum vel Conciliorum Generalium*, quae licet *ratione auctoritatis* sint universalia, *per accidens* tamen ad particularem aliquam nationem vel provinciam vel collegium vel personas pertinent (3).

d) *Decreta eorum qui iurisdictionem* habent a legitimis superioribus *delegatam*, relate ad eos qui *pro varia delegandi ratione* eidem rite subiiciuntur. Quid porro sit iurisdictio delegata, quotplex, quae iura conferat etc. suo loco explanandum erit.

(1) Ib. nn. 373 377. Cf. etiam Ioseph Ferrari Summa Institut. Can. § 16.

(2) Bouix Op. cit. P. I. Sect. III. c. 1.

(3) De Concordatis iam diximus (48. IX. 6).

58. Denique ad *Ius humanum ecclesiasticum non scriptum* gignendum habentur tum *traditiones* tum *consuetudines*, de quibus paullo post distinctius agendum erit.

59. Hactenus recensiti *veri fontes* sunt Iuris canonici; scilicet ex iis *leges sive universales sive particulares* existunt. Sunt tamen quidam qui non tam *Iuris* quam *Iuris interpretandi fontes* seu *praesidia* sunt; quatenus *per se* legem non efficiunt sed ad recte iudicandum prudentem regulam suppeditant. Huc pertinent *Decreta particularia* pro ut legi universalis declarandae adhibentur, sententiae Patrum (V. n. 56. 6) quae regulam quidem aliquam sed nisi ab auctoritate legitima sint ceu *leges propositae*, veram legem non exhibent, multo vero magis doctrina *Glossae* vel scriptorum Iuris canonici aut etiam theologorum qui tamen consensum aliquem exhibant. At vel ex horum recensione fontium, appareat longe aliam eorum esse a superius recensitis indolem ac naturam. At vero qui demum cumque sint, omnes a vera Ecclesiae a Christo conditae constitutione dimant. Quare qui ab ea sunt alieni, spurii censendi sunt.

TITULUS III.

De Constitutionibus

60. Postquam in collectione *Decretalium* actum est in primo titulo de Summa Trinitate et Fide Catholica eo sensu quem superiori titulo explanavimus, sequitur titulus secundus de *Constitutionibus* qui unus est ex illis quos appellavimus *titulos praeambulos*, quibus generatim in primis spectantur leges ecclesiasticae.

61. Huic conceptui apprime vero ac ad scientiae normam exacto plane inhaerentes, sub eadem appellatione universam hic exhibere aggredimur legum ecclesiasticarum theoriam hoc logico idearum nexu. Agemus primo de legis essentia prout nominativum ad ecclesiasticam legem refertur. Quia vero omnino necesse est ut certo constet de legis iu-